

NEOLIBERALISM KÕRGHARIDUSES JA TEADUSES EESTI MOODI

KADRI AAVIK

SOOUURINGUTE DOTSENT

TALLINNA ÜLIKOOLI ÜHISKONNATEADUSTE INSTITUUT

23.11.2018

ETTEKANDE SISU

- Mida kujutab endast teaduse ja kõrghariduse neoliberaliseerumine Eestis?
- Mõningaid neoliberaliseerumise tagajärgi Eesti teaduses ja kõrghariduses osalejatele ja süsteemi jätkusuutlikkusele
- Kuidas neoliberalismi pealetungi ülikoolides vaidlustada?

KUIDAS MÕISTA NEOLIBERALISMI?

- Liberalismil põhinev ideoloogia ja poliitiline liikumine (alates 1980ndatest)
- Kesksed väärtused: kapitalism, turukesksus, majanduskasv, konkurents, riigi vähene reguleeriv roll, materialism, individuaalsed valikud, ettevõtete huvid, heaoluriigi lammutamine
 - W. Brown (2015): neoliberalism kui valitsev ratsionaalsus, mis toob turuloogika igasse inimeste tegutsemisfääri ning näeb inimesi kui osalejaid turul, kes pidevalt endasse investeerivad. Sellel on negatiivsed tagajärjed demokraatia toimimisele
 - R. Connell (2013): neoliberalism kui ühiskonna ümberkujundamise agenda, selliselt, et ebavõrdsus ei ole mitte selle kõrvalnäht vaid keskne element
- Ideoloogia keskmes teatud arusaam inimesest ja ühiskonnast: individuaalsed suutlikud toimijad, kes teevad individualistlike valikuid oma heaolu (sh majandusliku) suurendamiseks
- Neoliberalism kui hegemooniline ideoloogia Eesti ühiskonnas
- Kandub üle pea kõigisse elusfääridesse

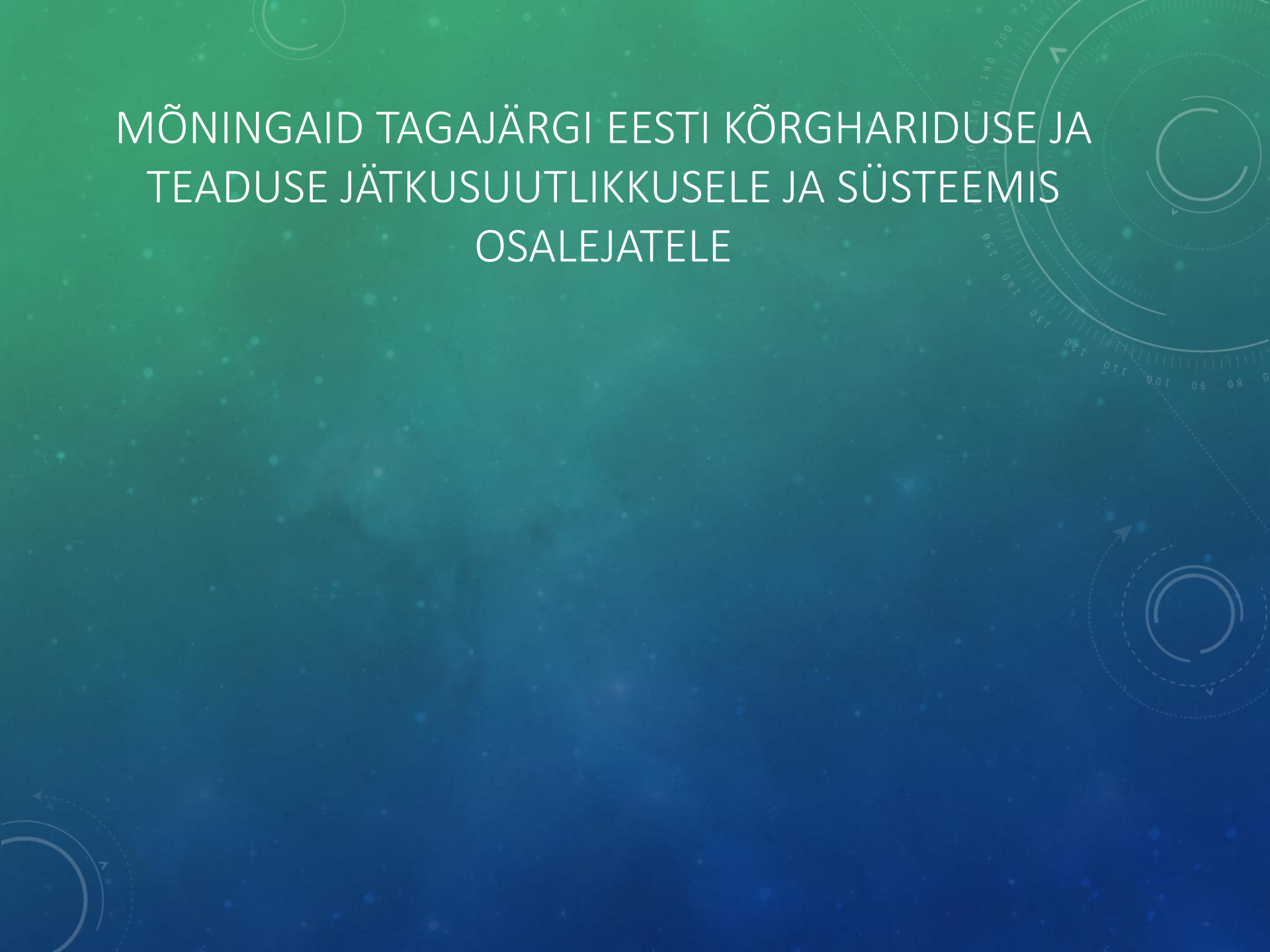
MIDA KUJUTAB ENDAST TEADUSE JA KÕRGHARIDUSE NEOLIBERALISEERUMINE?

- Kõrgharidus- ja teadussüsteemi toimimine eelnimetatud põhimõtete järgi
- Kriitilised kõrgharidusuuringud/ülikooliuuringud (*critical university studies*)
- Mõningad protsessid:
 - ülikoolid toimimas turuloogika järgi (*entrepreneurial/corporate university*), surve panustada majanduskasvu (Sifaki 2016; Slaughter & Leslie 1997; Marginson 2013)
 - mõõdikute, biibliomeetria fetišeerimine (Adler & Harzing 2009; Larivière jt 2016)
 - manageride kultuur (Martin 2011)
 - auditikultuur (Shore 2008)
 - süvenenevad hierarhiad ülikoolide vahel ja ülikoolide sees (Berg jt 2014)
 - teaduse projektipõhisus
 - akadeemiline prekariaat (Ivancheva 2015; Whelan 2015)
- Globaalne kõrgharidus- ja teadusmaastik ↔ riiklik kõrghariduspoliitika ↔ ülikoolid ↔ ülikoolides tegutsejad
- Muutused kõrghariduse ja akadeemilise töö funktsioonides ja olemuses
- Kuidas neid protsesse näha/uurida? Statistilised andmed, kuid eelkõige kvalitatiivne lähenemine: kõrgharidus- ja teadusvaldkonna sh ülikoolide dokumentide analüüs, sektori võtmeisikute ja ülikoolides tegutsejate diskursused jne.

EESTI ERIPÄRAD

- Vähene riiklik teadusrahastus (alla 0,5% SKPst)
- Kõrghariduspoliitika selgelt majandusele orienteeritud, kujundajate hulgas ärimehed (G. Okk), soodustatakse koostööd ettevõtetega (teadusrahastuse sõltumine sellest)
- Järsud (jätkuvad) muudatused kõrghariduses (kasinus- ja kärpepoliitika, struktuurireformid, tenuurisüsteem)
- Prekaarne töö: osaajaga töölepingud, käsunduslepingud
- Projektipõhisus
- Akadeemilise personali ülekoormatus
- Akadeemiliste ametiühingute nõrkus
- Võrdse kohtlemise printsiibid tagaplaanil (kõrghariduspoliitikas, ülikoolides)
- Ülikoolid (ja nendes tegutsejad) kui neoliberalismi aktiivsed edendajad:
 - Eesti ülikoolide arengukavad ja keelekasutus neis: “ettevõtlik ülikool”- turule orienteeritus, konkurents, kõrgharidus ja teadus majanduse teenistuses, ettevõtluskultuuri juurutamine, ülikoolid imiteerimas äriettevõtete tegutsemispõhimõtteid
 - teadlaste endi aktiivne roll, suhteliselt vähene ja nõrk diskussioon, vastupanu

MÕNINGAID TAGAJÄRGI EESTI KÕRGHARIDUSE JA
TEADUSE JÄTKUSUUTLIKKUSELE JA SÜSTEEMIS
OSALEJATELE

The background features a gradient from light green at the top to dark blue at the bottom. It is decorated with faint, semi-transparent circular patterns and a scale-like graphic on the right side, which includes numerical markings from 0 to 200. The overall aesthetic is clean and modern, typical of a professional presentation slide.

EBAVÕRDSUS JA HIERARHIAD

- Ülikoolide sisesed ja ülikoolide vahelised
- Ebavõrdsus ja hierarhiad teadusdistsipliinide vahel – erinev rahastamine, sümboolne väärtus (soov ja võimekus luua kaubastatavat teadmist)
- Rahvusvahelistumise agenda tagajärjed: välistudengid, välisõppejõud vs kohalikud tudengid ja akadeemiline personal (keelepoliitika Eesti ülikoolides)
- Sugu ja sooline ebavõrdsus ülikoolides:
 - sooline palgalõhe Eesti ülikoolides – 19%, teadustöötajate vahel 12%, õppejõudude vahel 24% (Raudvere 2017:3)
 - näiliselt sooneutraalsed ootused teadlastele = implitsiitselt soolistatud, sobivad rohkem maskuliinsete väärtuste ja meeste eludega (nn ideaalne akadeemik (Lynch 2010)): pühendumine ülikoolile, ületötamine, mobiilsusnõuded, konkurents jne.)– kuidas sobib sotsiaalse reaalsusega, kus hooletöö erasfääris on peamiselt naiste kanda?
- Vastava statistika kogumine ja avalikustamine

HOOLEKRIIS ÜLIKOOOLIDES

- Ülikool – nagu kõik kapitalistliku ühiskonna institutsioonid – sõltub osa töötajate poolt tehtavast hoole- ja reproduktiivtööst
- Palgatööl orienteeritud organisatsioonid seda ei tunnusta, jääb märkamatuks, kuid ilma selleta ei saaks toimida ükski organisatsioon
- Akadeemiline reproduktiivtöö = erinevad tegevused, mis on vajalikud ülikoolide jätkumiseks
- Nt hoole- ja afektiivtöö organisatsioonides: raskesti kirjeldatavad ja mõõdetavad tegevused, mis seostuvad töösuhete, töökeskkonna ja akadeemilise kogukonna kooshoidmise, solidaarsuse ja heaolu parandamisega organisatsioonis, näiteks nagu konfliktide lahendamine, kolleegidele emotsionaalse toe pakkumine, üliõpilaste murede adresseerimine jne.
- Sellist tööd on hoolekriisis vaevlevale maksimaalsele efektiivsusele orienteeritud neoliberaalses ülikoolis üha enam
- Soopõhine töö, suuresti naiste kanda
- Ülikool kui vampiir, imeb (eelkõige osadelt) teadlaselt energia, vaimse ning füüsilise tervise

TEADMINE, AKADEEMILINE VABADUS JA KRIITILINE MÕTLEMINE

- Teaduse baasfinantseerimise uus kord: koostöö tähtsustamine eraettevõtetega
- Sobib osadele teadusdistsipliinidele ja teadlastele
- Aitab süvendada hierarhiaid teadusvaldkondade vahel
- Ülikoolid ja teadlased = teenusepakkujad ettevõtetele, kes lähtuvad kitsastest ärihuvidest → kitsas rakendusteadus
- Kriitiline teadustöö tellija või sarnaste ettevõtete aadressil? Kapitalismikriitiline teadustöö?
- Oht baasteaduse jätkusuutlikkusele, julgete ja kriitiliste, süsteemi vaidlustavate ideede arendamisele
- Kaob teaduse roll avaliku hüve loojana
- Väärtuslik teadmine = otseselt rakendatav, kaubastatav, tulutoov
- Teooriaainete kokkutõmbamine, “keeruliste” ainete lihtsustamine

MUUTUNUD AKADEEMILISED SUBJEKTID

- Kuidas teadlased, õppejõud ja üliõpilased end tajuvad ja määratlevad?
- Hariduse andmine, inimese arendamine, uute teadmiste saamine maailma kohta, avalik hüve → teaduse, teadmise ja hariduse instrumentaliseerumine, mitte väärtus iseeneses, erahüve, majanduskasvu teenistuses
- Muutunud subjektiivsus: haridus kui kaup või teenus, mida üliõpilane kui tarbija või klient ostab, selleks et suurendada oma inimkapitali ja seeläbi turuväärtust; õppejõud kui teenusepakkuja
- Akadeemiliste subjektide eneseregulatsioon, enesedistsipliin, mõõdikutele orienteeritus, enda soorituse pidev haldamine (Barnett 2009; Morrissey 2015; Gill 2010; Ball 2000)
- Akadeemilistele töötajatele juhtide poolt antud hinnangud ja ka nende oma väärtuse ja edukuse tajumine järjest enam hakanud sõltuma avaldatud teaduspublikatsioonide hulgast "tunnustatud" väljaannetes, sisse toodud projektirahast, kohast mingi mõõtmise tagajärjel tekkinud pingereas, pidev võrdlus kolleegidega jne. → järjest suurem orienteeritus nendele praktikatele

ÜLIÕPILASED

- Üliõpilaste muutunud ootused: saada praktilisi oskusi, mida saab tööturul otseselt rakendada
- Haridus → suurenenud inimkapital → parem töökoht → suurem palk ja jõukus
- Astin (1998): USA üliõpilaste kesksed eesmärgid ja motivatsioon 1966-1996: elada tähendusrikast elu → saavutada majanduslik heaolu; suurenenud konkurents üliõpilaste seas

KUIDAS NEOLIBERALISMI PEALETUNGI EESTI ÜLIKOOUIDES VAIDLUSTADA?

- Kriitiline eneserefleksiivsus (kõigi osapoolte, sh ka ülikoolide juhtkondade poolt): millised on neoliberalismi ilmingud ja negatiivsed tagajärjed ülikoolis? Kuidas me ise liberaalset ülikooli edendame/vaidlustame? Millist ülikooli me tahame? Kellel ei ole ülikoolis hea ja miks? Jne.
- Väärtuste ja tegutsemispraktikate ümbermõtlemine ja –kujundamine
- Vaidlustada turuloogika ja ettevõtluskultuuri pealetungi ülikoolides, väärtustada teadmiste omandamist, inimese arengut, kriitilist mõtlemist
- Individualism ja konkurents --> kollegiaalsus, solidaarsus, hoolivus
- Probleemide taandamine individuaalsete töötajate muredeks → kollektiivsed, struktuursed lahendused (nt kollektiivlepingud, palkade avalikustamine jne.)
- Vaidlustada akadeemilisse töökorraldusse sisse kirjutatud survet üle töötada
- Kollektiivne arutelu ja julgem tegutsemine akadeemilise personali poolt töötingimuste ja ebavõrdsuse vaidlustamisel: koalitsioonid, ühisaktsioonid, diskussioonid (2017. a teadlaste marss, arutelud ja arvamusartiklid meedias)
- Üliõpilaste oluline roll
- Ebavõrdsuse ja hierarhiate (sooline jm alustel) adresseerimine kõrghariduspoliitikas ja ülikoolide arengukavades

TEADUSE JA KÕRGHARIDUSE ROLLIST ÜHISKONNAS

- Kõrgharidus ja teadus, mis teenib ühiskonna ja inimeste huve, mitte kitsaid ärisektori huve
- Haritumad inimesed teevad läbimõeldumaid otsuseid, oskavad kriitiliselt mõtestada ja ka vaidlustada arenguid oma valdkonnas ja ühiskonnas laiemalt, teha teaduspõhiseid otsuseid, rääkida kaasa oma kogukonna ja ühiskonna arengus
- Kõrghariduse ja teadusel oluline roll kriitiliselt hinnata ühiskondlikke, tehnoloogilisi jm arenguid; pakkuda välja alternatiivseid elamise, olemise, maailmaga suhestumise viise.
- Kujundada arusaama, et olemasolev ühiskonnakorraldus ei ole tingimata parim ega ainuõige
- Eelkõige oluline praeguses poliitilise polariseerumise, populismi ja tõejärgsuse kontekstis, kus toimub kaugenemine teaduspõhisusest

TÄNAN!

